ČESKÝ JAZYK
ZÁKLADNÍ TVAROSLOVNÉ POJMY A VZORY

slova **ohebná** → **Slovní druhy**:
1. **Podstatná jména** *(substantiva)*
2. **Přídavná jména** *(adjektiva)*
3. **Zájmena** *(pronomina)*
4. **Číslovky** *(numeralia)*
5. **Slovesa** *(verba)*
6. **Příslovce** *(adverbia)*
7. **Předložky** *(prepozice)*
8. **Spojky** *(konjunkce)*
9. **Částice** *(partikule)*
10. **Citoslovce** *(interjekce)*

→ slova **neohebná**

Podstatná jména

jsou názvy osob, zvířat, věcí, vlastností *(např. lenost)* a dějů *(např. lov)*

Druhy *(podle významu)*
- **konkrétní** - názvy osob, zvířat, věcí
  - obecná
  - vlastní
- **abstraktní** - názvy vlastností, činností, dějů

Rod
- **mužský** *(maskulinum)*
  - životný
  - neživotný
- **ženský** *(femininum)*
- **střední** *(neutrum)*

Číslo
- **jednotné** *(singulár)*
- **množné** *(plurál)*

podstatná jména pomnožná

Pád

1. pád	**kdo, co**	*(nominativ)*
2. pád	**koho, čeho**	*(genitiv)*
3. pád	**komu, čemu**	*(dativ)*
4. pád	**koho, co**	*(akuzativ)*
5. pád	**oslovení**	*(vokativ)*
6. pád	(o)**kom**, (o)**čem**	*(lokál)*
7. pád	**kým, čím**	*(instrumentál)*

Vzory

životný: mužský	neživotný: ženský	neživotný: střední
pán	**žena**	**město**
muž	**růže**	**moře**
hrad/les	**píseň**	**kuře**
stroj	**kost**	**stavení**
předseda		
soudce		

		vzory pro rod mužský						vzory pro rod ženský				vzory pro rod střední			
		tvrdý	měkký	tvrdý	měkký	tvrdý	měkký	tvrdý	měkký			tvrdý	měkký		
číslo jednotné	1.p.	pán	muž	hrad/les	stroj	předseda	soudce	žena	růže	píseň	kost	město	moře	kuře	stavení
	2.p.	pána	muže	hradu/lesa	stroje	předsedy	soudce	ženy	růže	písně	kosti	města	moře	kuřete	stavení
	3.p	pánu,-ovi	muži,-ovi	hradu	stroji	předsedovi	soudci,-ovi	ženě	růži	písni	kosti	městu	moři	kuřeti	stavení
	4.p.	pána	muže	hrad	stroj	předsedu	soudce	ženu	růži	píseň	kost	město	moře	kuře	stavení
	5.p.	pane!	muži!	hrade!	stroji!	předsedo!	soudce!	ženo!	růže!	písni!	kosti!	město!	moře!	kuře!	stavení!
	6.p.	(o)pánu,-ovi	muži,-ovi	hradě,-u	stroji	předsedovi	soudci,-ovi	(o)ženě	růži	písni	kosti	(o)městě,-u	moři	kuřeti	stavení
	7.p.	pánem	mužem	hradem	strojem	předsedou	soudcem	ženou	růží	písní	kostí	městem	mořem	kuřetem	stavením
číslo množné	1.p.	páni,-ové	muži,-ové	hrady	stroje	předsedové	soudci,-ové	ženy	růže	písně	kosti	města	moře	kuřata	stavení
	2.p.	pánů	mužů	hradů	strojů	předsedů	soudců	žen	růží	písní	kostí	měst	moří	kuřat	stavení
	3.p.	pánům	mužům	hradům	strojům	předsedům	soudcům	ženám	růžím	písním	kostem	městům	mořím	kuřatům	stavením
	4.p.	pány	muže	hrady	stroje	předsedy	soudce	ženy	růže	písně	kosti	města	moře	kuřata	stavení
	5.p.	páni!-ové!	muži!-ové!	hrady!	stroje!	předsedové!	soudci!,-ové!	ženy!	růže!	písně!	kosti!	města!	moře!	kuřata!	stavení!
	6.p.	(o)pánech	mužích	hradech/lesích	strojích	předsedech	soudcích	(o)ženách	růžích	písních	kostech	(o)městech	mořích	kuřatech	staveních
	7.p.	pány	muži	hrady	stroji	předsedy	soudci	ženami	růžemi	písněmi	kostmi	městy	moři	kuřaty	staveními

Přídavná jména

vyjadřují vlastnosti osob, zvířat, věcí nebo jevů; s podstatnými jmény, k nimž patří, se shodují v pádě, čísle a rodě

Druhy
- **tvrdá**
- **měkká**
- **přivlastňovací**

Stupňování: ◆ **pravidelné**

1. stupeň *(pozitiv)* vyjadřuje základní míru vlastnosti

2. stupeň *(komparativ)* vyjadřuje větší míru vlastnosti, tvoří se příponami **-ejší, -ější, -ší, -í**

3. stupeň *(superlativ)* vyjadřuje největší míru vlastnosti, tvoří se z 2. stupně předponou **nej-**

◆ **nepravidelné**
- dobrý - lepší - nejlepší
- špatný - horší - nejhorší
- malý - menší - nejmenší
- velký - větší - největší

		tvrdá			měkká			přivlastňovací					
		mužský	ženský	střední	mužský	ženský	střední	mužský		ženský		střední	
číslo jednotné	1.p.	mladý	mladá	mladé	jarní	jarní	jarní	otcův	matčin	otcova	matčina	otcovo	matčino
	2.p.	mladého	mladé	mladého	jarního	jarní	jarního	otcova	matčina	otcovy	matčiny	otcova	matčina
	3.p.	mladému	mladé	mladému	jarnímu	jarní	jarnímu	otcovu	matčinu	otcově	matčině	otcovu	matčinu
	4.p.	mladého,-ý	mladou	mladé	jarního, -í	jarní	jarní	otcova, otcův	matčina, matčin	otcovu	matčinu	otcovo	matčino
	5.p.	mladý	mladá	mladé	jarní	jarní	jarní	otcův	matčin	otcova	matčina	otcovo	matčino
	6.p.	(o) mladém	mladé	mladém	(o) jarním	jarní	jarním	(o) otcově-u	matčině,-u	otcově	matčině	otcově,-u	matčině,-u
	7.p.	mladým	mladou	mladým	jarním	jarní	jarním	otcovým	matčiným	otcovou	matčinou	otcovým	matčiným
číslo množné	1.p.	mladí,-é	mladé	mladá	jarní	jarní	jarní	otcovi,-y	matčini,-y	otcovy	matčiny	otcova	matčina
	2.p.	mladých	mladých	mladých	jarních	jarních	jarních	otcových	matčiných	otcových	matčiných	otcových	matčiných
	3.p.	mladým	mladým	mladým	jarním	jarním	jarním	otcovým	matčiným	otcovým	matčiným	otcovým	matčiným
	4.p.	mladé	mladé	mladá	jarní	jarní	jarní	otcovy	matčiny	otcovy	matčiny	otcova	matčina
	5.p.	mladí,-é	mladé	mladá	jarní	jarní	jarní	otcovi,-y	matčini,-y	otcovy	matčiny	otcova	matčina
	6.p.	(o) mladých	mladých	mladých	(o) jarních	jarních	jarních	(o) otcových	matčiných	otcových	matčiných	otcových	matčiných
	7.p.	mladými	mladými	mladými	jarními	jarními	jarními	otcovými	matčinými	otcovými	matčinými	otcovými	matčinými

Tvar jmenný: mlád, mláda, mládo

Zájmena

zastupují podstatná a přídavná jména nebo na ně ukazují

Druhy

- **osobní** — označují první, druhou nebo třetí osobu jednotného nebo množného čísla: **já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona,** zvratné **se**
- **přivlastňovací** — přivlastňují první, druhé nebo třetí osobě pokud vlastník není podmětem: **můj, tvůj, jeho, její, náš, váš, jejich;** je-li vlastník podmětem, užívá se zvratného **svůj**
- **ukazovací** — ukazují na určitou osobu, zvíře, věc nebo vlastnost: **ten, tento, tenhle, onen, takový, týž, tentýž, sám**
- **tázací** — tážeme se jimi po osobě, zvířeti, věci, vlastnosti: **kdo, co, jaký, který, čí**
- **vztažná** — vyjadřují vztah vedlejší věty k některému členu řídící věty: **kdo, co, který, jaký, čí, jenž**
- **neurčitá** — neurčují, o kom nebo o čem se mluví přesně, nebo určují jen obecně: **někdo, něco, některý, nějaký, něčí, leckdo, lecco, leckterý, ledakdo, kdokoli, cokoli,kterýkoli, kdosi, cosi, kterýsi, jakýsi, čísi, každý, všechen**
- **záporná** — popírají účast nějaké osoby, zvířete, věci nebo vlastnosti: **nikdo, nic, nijaký, ničí, žádný**

Podle rodu rozlišujeme zájmena:

- ✻ **bezrodá** — mají pro rod mužský, ženský a střední tytéž tvary: **já, ty, my, vy,** zvratné **se, kdo, co**
- ✻ **rodová** — vyjadřují různými tvary rod mužský, ženský a střední a u rodu mužského i životnost a neživotnost

Skloňování zájmen bezrodých

1.p.	já	ty	-	my	vy	kdo	co
2.p.	mě, mne	tě, tebe	sebe	nás	vás	koho	čeho
3.p.	mi, mně	ti, tobě	si, sobě	nám	vám	komu	čemu
4.p.	mě, mne	tě, tebe	se, sebe	nás	vás	koho	co
6.p.	(o)mně	tobě	sobě	nás	vás	kom	čem
7.p.	mnou	tebou	sebou	námi	vámi	kým	čím

Skloňování zájmen rodových

❖ **adjektivní** podle vzorů přídavných jmen **mladý, jarní**

❖ **zájmenné** **ten** - tvrdý vzor **náš** - měkký vzor

		mužský rod		ženský rod		střední rod	
číslo jednotné	1.p.	ten	náš	ta	naše	to	naše
	2.p.	toho	našeho	té	naší	toho	našeho
	3.p.	tomu	našemu	té	naší	tomu	našemu
	4.p.	toho(psa)	našeho(psa)	tu	naši	to	naše
		ten (strom)	náš (strom)				
	6.p.	(o)tom	našem	té	naší	tom	našem
	7.p.	tím	naším	tou	naší	tím	naším
číslo množné	1.p.	ti(psi)	naši(psi)	ty	naše	ta	naše
		ty (stromy)	naše (stromy)				
	2.p.	těch	našich	těch	našich	těch	našich
	3.p.	těm	našim	těm	našim	těm	našim
	4.p.	ty	naše	ty	naše	ta	naše
	6.p.	(o)těch	našich	těch	našich	těch	našich
	7.p.	těmi	našimi	těmi	našimi	těmi	našimi

Slovesa

vyjadřují děj, t.j. činnost, stav nebo změnu stavu

Určuje se:

Osoba

1. osoba	*prosím*	*prosíme*
2. osoba	*prosíš*	*prosíte*
3. osoba	*prosí*	*prosí*

Číslo

- **jednotné** *(singulár)*
- **množné** *(plurál)*

Čas

- **přítomný** *(prézens)*
- **minulý** *(préteritum)*
- **budoucí** *(futurum)*

Způsob

- **oznamovací** *(indikativ)*
- **rozkazovací** *(imperativ)*
- **podmiňovací** *(kondicionál)*
  - přítomný *(psal bych)*
  - minulý *(byl bych psal, byl bych býval psal)*

Slovesný rod

- **činný** *(aktivum)* vyjadřuje činnost podmětu *(malují, maloval jsem)*
- **trpný** *(pasivum)* vyjadřuje činnost někoho jiného než podmětu *(obraz byl malován malířem)*

Slovesný vid

- **nedokonavý** vyjadřuje děj probíhající, neohraničený v minulosti, přítomnosti nebo budoucnosti *(maloval jsem, maluji, budu malovat)*
- **dokonavý** vyjadřuje děj ohraničený, ukončený v minulosti nebo v budoucnosti *(namaloval jsem, namaluji)*

Třídy podle zakončení tvarů 3. osoby jednotného čísla přítomného času (za kmenem přítomným) rozlišujeme **5 tříd**

třídy	vzory	časování		příčestí minulé	příčestí trpné	infinitiv
1. tř. -e	NESE	nesu neseš nese	neseme nesete nesou	nesl	nesen	nést,-i
vzory **tvrdé** *kmen přítomný zakončen souhláskou **tvrdou** nebo **obojetnou***	BERE	beru bereš bere	bereme berete berou	bral	brán	brát,-i
	MAŽE	mažu mažeš maže	mažeme mažete mažou	mazal	mazán	mazat,-i
vzory **měkké** *kmen přítomný zakončen souhláskou **měkkou***	PEČE	peču pečeš peče	pečeme pečete pečou	pekl	pečen	péct,-i péci
	UMŘE	umřu umřeš umře	umřeme umřete umřou	umřel	(otevřen)	umřít,-i
2. tř. -ne	TISKNE	tisknu tiskneš tiskne	tiskneme tisknete tisknou	tiskl	tištěn i tisknut	tisknout,-i
	MINE	minu mineš mine	mineme minete minou	minul	minut	minout,-i
	ZAČNE	začnu začneš začne	začneme začnete začnou	začal	začat	začít,-i
3. tř. -je	KRYJE	kryji kryješ kryje	kryjeme kryjete kryjí	kryl	kryt	krýt,-i
		tvary s koncovkou -u (kryju) a -ou (kryjou) jsou hovorové				
	KUPUJE	kupuji kupuješ kupuje	kupujeme kupujete kupují	kupoval	kupován	kupovat,-i
		tvary s koncovou -u (kupuju) a -ou (kupujou) jsou hovorové				
4. tř. -í	PROSÍ	prosím prosíš prosí	prosíme prosíte prosí	prosil	prošen	prosit,-i
	TRPÍ	trpím trpíš trpí	trpíme trpíte trpí	trpěl	trpěn	trpět,-i
	SÁZÍ	sázím sázíš sází	sázíme sázíte sázejí, sází	sázel	sázen	sázet,-i
5. tř. -á	DĚLÁ	dělám děláš dělá	děláme děláte dělají	dělal	dělán	dělat,-i

Nepravidelná slovesa: **být, jíst, vědět, chtít**

Číslovky

jsou slova významu číselného; označují počet, pořadí, druh, násobnost, podíl

- **určité** - označují určitý, přesný počet (lze vyjádřit číslicemi)
- **neurčité** - neoznačují určitý, přesný počet (nelze vyjádřit číslicemi)

Druhy

- **Základní** vyjadřují počet, odpovídají na otázku **"kolik"**
  - určité - jeden, dva, tři ...
  - neurčité - několik, mnoho, málo, dost, tolik, kolik

  Skloňování:
  - jeden, jedna, jedno - podle vzoru "ten", "ta", "to"
  - dva, oba, dvě, obě - 1. a 4. pád stejný, 2. a 6. pád - dvou, obou, 3. a 7. pád - dvěma, oběma
  - tři, čtyři - podle množ. č. vzoru kost (vyjímka: 7. pád - třemi, 2. pád - tří i třech, čtyř i čtyřech)
  - pět až devadesátdevět - 1. a 4. pád stejný, ve 2., 3., 6. a 7. pádě koncovka -i
  - sto - vzor "město", tisíc - vzor "stroj", milion - vzor "hrad", miliarda - vzor "žena"
- **Řadové** označují pořadí, odpovídají na otázku **"kolikátý"**
  - určité - první, druhý, dvacátý, ...
  - neurčité - několikátý

  Skloňování: podle vzorů přídavných jmen "mladý", "jarní" (za řadovými číslicemi píšeme tečku)
- **Druhové** označují počet druhů, odpovídají na otázku **"kolikerý", "kolik"**
  - určité - dvojí, obojí, paterý ..., dvoje, troje ...
  - neurčité - několikerý

  Skloňování: podle vzorů přídavných jmen "mladý", "jarní"
- **Násobné** vyjadřují, kolikrát se něco vyskytá nebo něco znásobilo; odpovídají na otázku **"kolikrát", "kolikanásobný"**
  - určité - dvakrát, pětkrát, jednoduchý, dvojnásobný, dvojitý
  - neurčité - několikrát, několikanásobný

  Skloňování: zakončené na -krát se neskloňují; zakončené na -násobný se skloňují podle vzoru "mladý"

Příslovce

vyjadřují bližší okolnosti dějů a vlastností

Druhy

- **místa** *tam, zde, blízko, doma, venku*
- **času** *dnes, často, pozdě, zrána*
- **způsobu** *dobře, hezky, stejně, mlčky*
- **míry** *hodně, velmi, trochu*
- **příčiny** *proč, proto, záměrně*

Stupňování

1. stupeň *(pozitiv)*	*krásně, blízko*	
2. stupeň *(komparativ)*	tvoří se příponami **-eji, -ěji** *(krásněji)*, **-e** *(blíže)*	
3. stupeň *(superlativ)*	tvoří se z 2. stupně předponou **nej-** *(nejkrásněji)*	

Předložky

jejich význam se projevuje ve spojení s podstatnými jmény, zájmeny nebo číslovkami;
předložka řídí pád slova, s nímž je spojena

Druhy

- **Vlastní** *(původní)* vyskytují se jen ve významu předložek; pojí se:

s	2. pádem	bez, do, od, u, z
s	3. pádem	k, proti
se	4. pádem	ob, pro, přes, skrz
se	6. pádem	při
se	7. pádem	s
se	4. a 6. pádem	na, po, o, v (4.p. pouze v časovém významu - *v sobotu*)
se	4. a 7. pádem	nad, pod, před, za

- **Nevlastní** *(nepůvodní)* mohou být v jiné souvislosti i jiným slovním druhem *(okolo, vedle, kolem, místo)*

  většina nevlastních předložek se pojí s 2. pádem

  kvůli, vůči, díky se 3. pádem

  mimo, vyjma se 4. pádem

  mezi se 4. a 7. pádem

Spojky

spojují jednotlivé větné členy nebo věty

Druhy

- **Souřadicí** spojují souřadné věty nebo souřadné členy *a, ale, nebo*
- **Podřadicí** spojují větu vedlejší k větě řídící. *že, protože, když*

Částice

vyjadřují obvykle

- přání *(kéž, ať)*
- hodnocení *(bohudík)*
- míru jistoty *(nejspíš, patrně, asi, snad)*
- zdůraznění *(právě, zejména, zvláště)*
- přitakání nebo popírání *(ano, ne, ať, kdepak)*

Citoslovce

vyjadřují nálady, pocity, napodobují zvuky a hlasy

Název: Český jazyk - základní tvaroslovné pojmy a vzory; Vydal: © MC nakladatelství, Moldavská 11, 625 00 Brno, 1995; Recenze: prof. PhDr. Miroslav Grepl, CSc., FF MU Brno; Sazba: ASKA s.r.o., Tisk: v.e. TERCIE s.r.o.;